

254

Utcák, nevek, számok

Minden nagyobb városnak — érthetően — kötelessége eligazítani lakosait, vendégeit, valamilyen módon tájékoztatni őket, hogy megtalálhassák a keresett házat, benne az üzletet vagy a rég látott ismerőst. Lassan alakult ki egy-egy városban az évszázadok folyamán a terrek, főutak és az azokat összekötő kis utcák hálózata. Egy szebb, jellegzetes ház, az egyik cégér vagy mesterség ragadt névként az utcára, s maradt meg akkor is, amikor az elnevezés alapja már régen múltba tűnt. Ki tudná már, hogy volt Tómalom, Csordakút, Gázló, Szarvascsárda, ha nevében utca, tér nem őrizné emléküket.

Ahogy nőttek, terebélyesedtek a városok, nem volt elegendő csupán az utcát megnevezni, a sok viszonylag egyforma háznak számot is kellett adni. Bécs például a múlt század első negyedében — legalábbis a korabeli magyar városokhoz mérten — olyan volt, hogy Márton Józsefnek, a *Bécsi Magyar Újság* mellé *Toldalékul* adott kötet szerzőjének sorai szerint: „Minden házon rajta van annak száma; az utcák szegletházain pedig az utza neve fel van írva.”

A reformkorban városainkban testületek alakultak, melyek már tudatosan igyekeztek az egész település összképét, belső rendezettségét alakítani. Pesten 1808-ban Szépitő Bizottmány kezdett működni a nádor elnökletével, Pollack Mihály szakértelmével és sokak városszeretetével. Az utcák többségének már itt is neve van, néhány maig is élő (Borz, Zöldfa, Aranykéz, Mozsár, Fehérhajó, Vaskalap, Rumbach). Szombathelyen a „csinosságra ügyelő bizottság” 1838-ban számozta meg a házakat, s gondoskodik az utcanévtáblák elkészítéséről.

A nagyvárosok a századforduló környékéről lassan magukba olvasztottak sok környező kistelepülést. (Ez a folyamat ma sem ért véget.) Többek között Nagy-Budapest a példa rá, hogy mivel jár — mármint az utcák elnevezését illetően — az ilyen egyesülés. Még mindig sok Budapesten az azonos ne-

vű utca és tér. Pedig már a múlt század hetvenes éveiben rendelettel szabályozták az utcaelnevezéseket. 1976 óta a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának rendelkezése előírja, hogy minden utcát, parkot, teret, utat, közutat el kell nevezni (ám élő személyről nem szabad), s egy kerületben, városban vagy községben azonos nevű utcák nem lehetnek.

Mára azért a szívós és türelmes munkának köszönhetően csökkent az azonos elnevezésű utcák száma. A fővárosi kerületeken belül már sikerült felszámolni az azonos utcaneveket, de az is igaz: ma is több tucatnyi Kossuth, Petőfi, Rákóczi utca, út, tér között kell eligazodni.

Nemrégiben jelent meg a *Budapesti utcajegyzék* című fontos könyvecske, amelynek tartalma látszatra nem sokkal több a hét és fél ezernyi utca felsorolásánál, megjelölve azok helyét, esetleges névváltozásait és megközelítésük módját is. Valóban nem sokkal? Hisz az egész magyar történelem és irodalom, tudományunk és iparunk múltja áll a nevek mögött! Öszintén szólva nem csodálható, hogy Szép Ernő is izgalmasnak talált egy hasonló füzetecskét harmincöt évvel ezelőtt. Az akkori Fővárosi útmutató azt is jelölte pár szóval, kire emlékeztet az utcasarki tábla. Mára eltűnt a könyvből a magyarázat, uralkodik a praktikum (persze, hiszen így is 600 oldalas a kötet).

Sok helyen az utca elején legalább egymondatos tábla frissíti fel a közös emlékezetet. (Tudja-e különben a mai járókelő, hogy Bertalan Lajos Tisza-szabályozó mérnök volt, hogy a Beniczky Lajos utcában a Haynau által kivégeztetett honvédezedes előtt kell főt hajtannunk?) A város egyes utca- nevei (s ez szerencsére nemcsak fővárosi jellegzetesség) megváltoztathatatlanok.

Vannak *védett utcanevek*, amelyek a város kialakulására, fejlődésére, a településre vagy lakosaira, eleink tevékenységére utalnak, s nevüket régen, legalább a századfordulón kapták, azóta jellegzetessé váltak. Ilyen módon is őrizzük a hagyományokat. Felsorolni lehetetlen az összeset, néhány példa mégis ide kívánkozik. Védett utcanév az I. kerületben: Alagút, Apród, Csalogány, Mészáros, Tárnok; Óbudán a Flórián tér, Kiscelli, Mókus, Hajógyár, Szőlő, Vöröskereszt utca; az Opera mellett a Dalszínház; a Belvárosban: Akadémia, Alkotmány, Aranykéz, Bástya utca, Múzeum körút; kissé arrébb, a Józsefvárosban a Bérkocsis, a Kisfüvörös, Koszorú, Kőrös, Jázmin utca.

Az *egyedi utcaneveket* sem szabad megváltoztatni. Megszokottságuk, a helyi sajátosságok, hagyományok diktálják: maradjon néhány tucatnyi biztos „támpont”, (Fátyol, Fém, Cserfa, Harcsa, Kacska, Bokor, Agoston, Jázmin, Tavaszmező — ugye, milyen szép?)

Jó tudni, hogy a fővárosban a házak számozása is áttekinthető rendben történik. A város közepe a Lánc-híd, innen kifelé nő az utak mellett a házzszám, mégpedig a jobb oldalon a páratlan, a bal oldalon a páros számok. A főútvonalakat a Dunánál kezdik számozni — innen van, hogy a Körúton változik a páros-páratlan. Vagyis a Ferenc körút páros oldalának folytatása a József körút páratlan oldala. A mellékutcaikat mindig a főútvonalnál kezdik számozni, a tereket pedig az óramutató járásával ellentétes irányban.